

Uyum ve Ötekileşme Ayrımında Suriyeli Sığınmacılar¹

Syrian Refugees at the Crossroads of Integration and Alienation

Dr. Fatih Yaman²

Öz

İnsanlık tarihinin kadim gerçeklerinden biri olan göç, içinde bulunulan çağda etki ve sınırlarını küresel ölçüğe taşımış durumdadır. Bu çerçevede her ülke, göç alan veya veren yahut ikisinin birlikte deneyimlendiği coğrafyalar olarak değerlendirilebilir. Ortadoğu’da gelişen siyasi krizden hareketle Nisan 2011’den bu yana Suriye’den ülkemize gerçekleşen sığınmacı akını, başta sınıra komşu şehirler olmak üzere ülke genelinde görülebilecek çeşitli etkiler doğurmaktadır. Suriye’deki siyasal istikrarsızlık ve krizin öngörülenin aksine halen devam etmekte oluşu, sığınmacılar meselesinin Türkiye sosyolojisinde görece sabit bir gerçeklik olarak konumlanmasını beraberinde getirmektedir. Dolayısıyla, sosyo-politik, ekonomik ve güvenlik algısı açısından çeşitli etki alanlarına sahip olan söz konusu *de facto* duruma yönelik yalnızca temel insani ihtiyaçlar üzerinden geliştirilecek politikaların yeterli olamayacağı kayıtlanmalıdır. Zira göçmenlerin ülkedeki kalıcılık durumlarının pekişmesive buna bağlı olarak geliştirilecek politikalar üzerinden mevcut durumun “ötekileşme ya da uyum” şeklinde formüle edilebilecek iki yönden birine evrilebileceği öngörülmektedir. Buradan hareketle, yaşanan göç sürecinde Türkiye reel politığıne katma değer oluşturacak unsurların öne çıkarılacağı vetoplumun tüm katmanlarının eşit paydaşlar olarak süreçte etkin biçimde yer alacağıbir uyum (entegrasyon) anlayışının geliştirilmesine ihtiyaç duyulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Göç, Sığınmacılar, Ötekileşme, Uyum.

1 Bu makale, 7 Mart 2017 tarihinde “III. Uluslararası Toplumsal Cinsiyet Adaleti: Kadın ve Aile” kongresinde bildiri olarak sunulmuştur.

2 İstanbul Üniversitesi, Din Sosyolojisi Anabilim Dalı, orcid.org/0000-0003-2001-7865

Başvuru: 15 Nisan 2017

Kabul: 22 Mayıs 2017

DOI: 10.21798/kadem.2017130143

Copyright © 2017 · **KADEM Kadın ve Demokrasi Derneği**

kadinrastirmalari.kadem.org.tr

ISSN 2149-6374 · Haziran 2017 · 3(1) · 91-109

Abstract

Migration is an ancient reality of the history of humankind, and it has been occurring on a global scale now with the effects and boundaries of modernity. Accordingly, each country can be considered a land that receives and/or sends (im)migrants. In light of the political crises in the Middle East, the influx of refugees from Syria to Turkey since April 2011 has elicited certain impacts that can be observed primarily in border cities, but also across the country in general. The ongoing political instability and crisis in Syria, counter to expectations, brings about the requirement to look at the problem of refugees as a fixed reality in the social sphere of Turkey. Hence, it needs to be considered that policies to be developed only in accordance with basic human needs would not be sufficient for the de facto situation, which has several areas of impact in terms of socio-political, economic and security perceptions. Indeed, it is anticipated that the current situation is likely to evolve either in the direction of alienation or integration through the realization that (im)migrants are going to stay permanently in the country and through the policies that are developed accordingly. Based on this consideration, it is necessary to develop an understanding of integration in which the elements that add value to Turkey's real politics in the (im)migration process are featured and all layers of society participate in the process efficiently as equal stakeholders.

Keywords: Immigration, Refugees, Alienation (Otherness), Integration.

Giriş

Erken dönemlerden bu yana insanlık tarihinin önemli bir parçası olan göçün, mekânsal bir yer değiştirmenin ötesinde, sosyo-kültürel değişimi de kuşatan bir çerçevede ele alınma zorunluluğu bulunmaktadır. Zira göç, hem geride bırakılan hem de dahil olunan toplumsal yapıda ortaya çıkacak yeni bir sosyo-kültürel işleyişi için olarak barındıran bir süreçtir. Özellikle XXI. yüzyılın Ortadoğu merkezli gelişen göç hareketlerinin tüm dünyada küçümsenemeyecek bir etki potansiyeline sahip olduğu görülmektedir.

Bu bağlamda Suriye'den ölkemize gerçekteşen göç, başta bölgeye sınır vilayetlerimiz olmak üzere birçok şehrin demografisine, ekonomisine ve toplumsal yaşamına önemli etkilerde bulunmuştur. Suriye'deki siyasal kriz ve çatışma durumunun devam etmekte oluşu, ölkemizde bulunan sığınmacılarla ilgili belirsizliği arttırmakta, toplumsal yapıda bazı gerilimlere sebep olabilmektedir. Bu durum bir taraftan sığınmacıların Türkiye'de "kalıcı" yahut "misafir" olarak konumlanmalarını, diğer taraftan konuyla ilgili geliştirilecek hukukî düzenleme ve politikaların yeniden ele alınmasını gerekli kılmaktadır.

Bu noktadan hareketle, makalenin ilk bölümünde göç, asimilasyon ve entegrasyonla (uyum) ilgili alan yazın tartışmalarından hareketle kavramsal bir çerçeve sunulmaktadır. İkinci bölümde Suriyeli sığınmacıların Türkiye deneyimi, ülkemize etkileri üzerinden kategorik olarak değerlendirilmekte ve son bölümde, sığınmacıların muhtemel kalıcılık durumlarına dayanılarak öngörülebilir bir sonuç olarak gelişebilecek ötekileşme yahut uyum durumunun ne yönde pekiştirilmesi gerektiği tartışılmaktadır.

I. Kavramsal Çerçeve

a. Göç

Genel olarak göç, kişi yahut toplulukların ekonomik, sosyal ve kültürel sebeplerle hayatlarının bir bölümü veya tamamını geçirmek üzere bir bölgeden başka bir bölgeye yerleşim amacıyla yaptıkları coğrafi nitelikli yer değiştirmeler olarak tanımlanmaktadır (Kızılcıkel-Erdem, 1996, s. 35). Fakat mekânsal bir yer değiştirmenin ötesine geçerek sosyo-kültürel değişimi de kuşatan bir göç tanımı yapma zorunluluğundan hareketle göçü, “ekonomik, siyasî, ekolojik yahut bireysel nedenlerle, bir yerden başka bir yere yapılan kısa, orta veya uzun vadeli, geriye dönüş ya da sürekli yerleşim hedefi taşıyan coğrafi, toplumsal ve kültürel bir yer değiştirme hareketi” (Yalçın, 2004, s. 13) olarak tanımlamak mümkündür.

İlk göç kuramcıları arasında yer alan Everett S. Lee, *A Theory of Migration* adlı çalışmasında göçü ortaya çıkaran temel faktörleri konu edinmektedir (1966, s. 47-57). Literatürde “itme-çekme” kuramı olarak anılan bu yaklaşıma göre; 1. Yaşanan yerle ilgili faktörler, 2. Gidilmesi düşünülen yerle ilgili faktörler, 3. Hârici etmenler, 4. Bireysel faktörler olmak üzere dört temel belirleyici bulunmaktadır. İtme ve çekme kuramına göre, hem yaşanan hem de gidilmesi düşünülen yerde itici ve çekici faktörler bulunmaktadır. Olumsuz görülebilecek etmenler itme (push) faktörüne karşılık gelirken olumlular çekmeyi (pull) temsil etmektedir. Bu birlikteliğin ortaya koyduğu bütünlük, yaşanan yerin de gidilmesi düşünülen yerin de kendi içinde olumlu ve olumsuz yönleri, diğer bir deyişle itme ve çekme faktörlerinin bulunduğunu göstermektedir (Lee, 1966, s. 50).

Göç edenlerin yer değişimlerinin gönüllülük esasına dayalı olarak gerçekleşmesi mümkün olabileceği gibi (voluntary migration), çeşitli saiklerle söz konusu yer değiştirme bir zorunluluk nedeniyle de (forced migration) gerçekleşebilir. Devletler arasında yaşanan nüfus mübadeleleri, tehçire konu olan durumlar, ölüm tehlikesi, işkence görme ve cezalandırılma korkusu, bireysel özgürlüklerin otorite eliyle baskı altına alınması gibi çeşitli nedenlerle gerçekleşen ilticalar zorunlu göçe sebep olabilmektedir (Kurtuluş, 1999, s. 10; Atay, 2006, s. 108).

Dolayısıyla göçler, amaç, göçün gerçekleştiriliş tarzı, sebepleri, göçmenlerin ve göç

edilen bölgenin özellikleri gibi çeşitli faktörlere göre tanımlanabilmekle birlikte³, ölçütlerin şu şekilde genelleştirilebilmesi mümkündür: Alan itibariyle yerel yahut uluslararası, zaman olarak geçici veya kalıcı, boyut açısından bireysel yahut kitlesel, sebep yönüyle gönüllü ya da zorunlu ve hukukî durum açısından yasal yahut yasadışı (Faist, 2003, s. 47). Bu sınıflandırma ölçütleri göz önüne alınarak Suriye’den Türkiye’ye gerçekleşen göçün kitlesel düzeyde, zorunluluk esasına dayalı, uluslararası ve giderek kalıcılık niteliği taşıyan legal ve illegal şekillerde ortaya çıkan bir göç olduğu tespit edilebilir.

b. Asimilasyon

Farklı kültürlerle temas söz konusu edildiğinde –özellikle göç olaylarında- azınlık ve marjinal gruplar olarak göçmenlerin kültürel hayatlarına ilişkin akla ilk gelen kavramlardan biri kuşkusuz asimilasyondur. Asimilasyon (benzeşme), kendi kültürüne yabancı bir alan içine girme ve yeni bir kültürün hayat tarzını aşamalı olarak kabul edilerek aynı kültüre ait olma süreci olarak tanımlanabilmektedir (Fitzpatrick, 1966, s. 5). Asimilasyonun ilk aşamasını kültürel asimilasyon oluşturmaktadır. Buna göre kültürel asimilasyon, bir kültürün kuşatıcı unsurları olarak kabul edilen ve bunlar olmaksızın kişinin var olduğu toplumda hiçbir faaliyette bulunamayacağı beklentiler, davranış kalıpları, normlar ve değerleri kabul etmek anlamına gelmektedir. Sosyal yahut yapısal asimilasyon ise ortaya konabilecek tüm sosyal aktivitelerde azınlık kültürün hâkim kültür potasında erimesi (melting pot), kaybolması demektir (Fitzpatrick, 1966, s. 6-7; Schnapper, 2005, s. 194).

Göçmenler konusunda yapılan ilk çalışmalarda daha çok asimilasyon teorisinin kullanıldığı görülmektedir. Bu teori, göçü “itme-çekme” faktörleri üzerine kurgulayan bir anlayışla örüntülenmiş ve daha çok 1900’lü yıllarda Amerika’daki göç deneyimini açıklamak için kullanılmıştır (Warner ve Srole, 1945). Söz konusu teori, göçmenlere ya yeni geldikleri ülke ve toplumun yaşam biçimine uyum sağlama yahut bir süre kaldıktan sonra kendi ülkelerine dönme şeklinde iki farklı seçenek sunmaktadır. Buradan hareketle, yeni gelinen ülkede yerleşen göçmenin, kendi toplum pratiklerinden ve politik bağlılığından vazgeçerek bu yeni ülkenin sosyo-kültürel ve ekonomik sisteminde asimile olması beklenmektedir (Gordon, 1964, s. 63).

Bireyin yahut grubun özgün kültürel kimliğinden, kültürel geçmiş ve yaşam tarzından sıyrılarak başka bir kültürü özümsemesi olarak ifadelendirilen asimilasyon sürecinde sözü edilen dönüşüm, yalnızca davranış formunda değil aynı zamanda zihniyette gerçekleşen bir dönüşümü de kuşatmaktadır (Bilgin, 1994, s.75). Kuşkusuz bu dönüşüm hâkim toplum kültürünün benimsenmesi yoluyla ondan ayırt edilemeyecek duruma gelmesi sonucunu öngörmektedir. Başka bir deyişle asimilasyonun nihai sonucu, hâkim sosyo-kültürel yapıda özgün farklılığa sahip olan “bir kültürün sular altında kalması” (Faist, 2003, s. 376) şeklinde betimlenebilir.

3 Göç terminolojisine ilişkin ayrıntılı bilgi için bkz. (Toksöz, 2006: 109-111).

Asimilasyon politikalarının etkinlik kazanmasında öncelik eğitim gibi kurumların işleyiş kurallarını belirleyen hâkim kültürün hamisi olan devlet ve toplumda olduğundan, söz konusu süreçte avantajlı taraf çoğu kez hakim kültürel yapıdır (Özmen, 2012, s. 60). Buradan hareketle ekonomik ve politik açıdan göz ardı edilemeyecek güce sahip bir toplumsal yapıda farklılıkların tüm taraflardan kaynaklandığı gerçeği bir tarafa bırakılarak kültürel farklılıklardan neşet eden problemler doğrudan azınlıklara mal edilebilmektedir.

Kültürel baskı ve zorlamayla köken kültürün tam anlamıyla yok olması şeklinde tanımlanan ve bugünün dünyasında toplumların kültürel çoğulculuğuna ters düşen asimilasyon, geçerliliği son derece tartışmalı bir politika konusu olarak değerlendirilmektedir (Kastoryano, 2000, s. 47). Dolayısıyla başlangıçtaki göç çalışmalarına kaynaklık eden ve merkez paradigma olan asimilasyon teorisi son otuz yıla yakın bir süredir köklü değişimlere uğramıştır. Bugün asimilasyon neredeyse bir kavram olarak dahi terk edilmekle birlikte artık görece öne çıkan, toplumların kültürel çoğulculuğu bağlamında ele alınan “entegrasyon”, yani “ulusal ve siyasi kültüre uyum” düşüncesidir.

c. Entegrasyon (Toplumsal Uyum)

Sosyolojide, toplumda yer alan gruplar, kurumlar ve sosyal yapının diğer unsurları arasındaki uyumu ifade eden bir kavram olarak entegrasyon, göç çalışmalarında özellikle XIX. yüzyıldan itibaren temel ilgi alanları arasına girmiş ve bu konuya kurucu sosyologlardan Durkheim ve Weber’in temel düzeyde katkıları olmuştur. Durkheim’in (1986) sosyal uyum, bütünleşme, sosyal çözülme ve uyumsuzluk konusundaki fikirleri entegrasyon çalışmalarına zemin oluştururken, Weber (1970) dahil etme yahut kapsama (inclusion) ve dışlama (exclusion) bağlamında konuyu ele almaktadır (Kamali, 2003, s. 219).

Öte yandan entegrasyon çalışmalarını derinden etkileyen Parsons, sosyal düzenin devamlılığını, sosyal, kişilik ve kültürel sistem arasındaki denge bağlamında incelemektedir. Buna göre entegrasyon, bir taraftan sistemin bozulmasını ve istikrarını korumasının olanaksızlaşmasını kolektif biçimde önleyen, diğer taraftan sistemin birlik halinde işlemlerini beslemek için “işbirliği yapan” bir sistemin birimlerinin ilişki tarzını ifade etmektedir (Parsons, 1954, s. 146-147).

Sosyoloji alanında özellikle işlevselci kuramda merkezi bir öneme sahip olan entegrasyon kavramı David Lockwood tarafından 1950’li yıllarda toplumsal entegrasyon ve sistem entegrasyonu kavramlarıyla zenginleştirilmiştir. Toplumsal entegrasyon, bir toplumdaki bireylerin ya da aktörlerin birbirleriyle ilişki kurmalarının ilkelerini işaret ederken, sistem entegrasyonu, bir toplumun ya da toplumsal sistemin parçaları arasındaki ilişkileri açık etmektedir. Burada entegrasyon kavramı kullanılmasına rağmen, betimlenen ilişkilerin “uyumlu” olduğu yönünde bir varsayım bulunmamaktadır. Dolayısıyla toplumsal entegrasyon ve sistem entegrasyonu terimleri hem düzeni

hem çatışmayı içerebilmektedir (Marshall, 1999, s. 744).

Sosyologların ileri kapitalist toplumlarda saptadığı toplumsal entegrasyonun başlıca kaynağı sınıf sistemine dayanmaktadır. Feodal toplumda zümreler sistemi, Hint toplumundaki kasta eşdeğer bir rol oynamaktadır. Genelde, statüye dayalı toplumların toplumsal entegrasyonda uyumlu biçimlere yönelme ihtimali daha fazlayken, sınıflı toplumlar çatışmalı toplumsal entegrasyon biçimlerine zemin hazırlamaktadırlar. Sistem entegrasyonu ise, bir toplumsal sistemin farklı parçalarının (kurumlarının) iç ilişkilerini göstermektedir (Marshall, 1999, s. 744).

Lockwood'un toplumsal entegrasyon ve sistem entegrasyonu konusundaki çalışmasında (1964) çatışma kuramcıları toplumsal değişimin ana motoru olarak aktör grupları arasındaki çatışmayı vurgularken, normatif işlevselcilerin aktörlerin rolünü küçümseyip, toplumun kurumları arasındaki (işlevsel ya da ters işlevli) ilişkileri öne çıkarmaya çalıştığına dikkat çekilmiştir. Lockwood'a göre, yapıya karşı eylemlilik probleminin yalnızca bir yönüne eğildikleri için iki yaklaşım da yeterli olmayıp sosyolojik kuramın görevi bu ikiciliği aşmak olarak saptanmıştır (Marshall, 1999, s. 744).

Göç bağlamında ele alınan sosyal entegrasyon ise, göçmenlerin kendileri için yeni olan toplumsal yapıya çeşitli biçimlerde uyumunu öngörmektedir. Bu uyum kültürleşme (acculturation), sosyo-ekonomik politik konum (placement), etkileşim (interaction) ve kimlik (identity) düzeylerinde ifade bulmaktadır. Sözü edilen bu düzeylerden kültürleşme, yeni toplum kültürü ile köken kültürün etkileşimini, sosyo-ekonomik politik konum bireyin sosyal, ekonomik ve politik haklarını işaret etmektedir. Etkileşim, göçmen üyelerin kendi toplumu ve yeni toplumun üyelerinin karşılıklı etkileşimini ifade ederken, kimlik ise kişinin toplumsal yaşamda kendisini ait hissettiği yerle ilintili olarak anlam kazanmaktadır. Bu dört düzeyin sonucu olarak ortaya çıkan asimilasyon, baskın olarak yeni kültüre eklenmeyi; segrasyon, köken kültüre uyumun baskınlığını; çoklu entegrasyon her iki kültüre uyumlu bir adaptasyon geliştirilmesini; marjinalleşme ise her iki kültürü de reddetmeyi ifade etmektedir (Şahin, 2010, s. 61-62).

II. Suriyeli Sığınmacıların Türkiye Deneyimi

Suriye'de patlak veren siyasal kriz ve iç savaşa bağlı olarak gelişen sığınmacı akını ilk olarak Nisan 2011 tarihinde başlamıştır. Söz konusu tarihten itibaren sığınmacılara yönelik uygulanmaya başlanan "açık kapı politikası", beklenen sığınmacı sayısının ötesine geçilmesine rağmen devam ettirilmiştir. İçişleri Bakanlığı'ndan edinilen bilgilere göre,⁴ 2016 itibarıyla Türkiye sınırları içinde kayıt altına alınmış 2.834.441 Suriyeli sığınmacı bulunmakta; bunların 258.545'i on farklı illerde kurulan 26 geçici kabul merkezinde misafir edilmektedir. Anlaşılabacağı üzere sığınmacıların çoğunluğu geçici kabul merkezleri dışında, Türkiye'nin hemen her şehrine çeşitli oranlarda dağıl-

4 Suriyeli sığınmacılara ilişkin ayrıntılı istatistiki bilgiler için bkz.(2016 Türkiye Göç Raporu, İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü).

miş olup, yerel halk ile iç içe yaşamlarını sürdürmeye devam etmektedirler. İllere göre dağılımlar dikkate alındığında, sığınmacıların öncelikli tercihlerinin başta İstanbul (438.861) olmak üzere büyükşehirler olduğu göze çarpmaktadır.

AFAD verilerine göre⁵ Suriye'den Türkiye'ye halen devam etmekte olan göç sürecinde sığınmacıların temel insanî ihtiyaçlarının karşılanması ve bunların düzenliliğinin sağlanmasına dönük operasyonel girişimler için yapılan harcamalar 25 milyar doların üzerine çıkmış durumdadır. Bu kapsamda 508.846 çocuk sokaklardan alınarak Milli Eğitim Bakanlığı işbirliğiyle eğitim kurumlarına yönlendirilmiş, 1 milyonun üzerinde yatan hastanın tedavisi sağlanmış ve 841.118 hastaya ameliyat hizmeti verilmiştir. Bununla birlikte 197.948 bebek Türkiye sınırları içerisinde dünyaya gelmiştir.

Hukukî düzenlemeler açısından bakıldığında Suriyeli sığınmacılar, 1951 tarihli Mültecilerin Hukukî Durumuna İlişkin Cenevre Sözleşmesi'ni Türkiye'nin coğrafi kısıtlama ile benimsemesinden ötürü mülteci olarak kabul edilmemektedir. Söz konusu sınırlama uyarınca, yalnızca "Avrupa ülkelerinden gelen ve dini, ırkı, milliyeti, belirli bir toplumsal gruba üyeliği ve siyasî düşünceleri nedeniyle takibata uğrayacağı korkusu ile iltica talebinde bulunanlara mülteci statüsü verilebilmektedir. Avrupa ülkeleri dışında Türkiye'ye iltica talebinde bulunan kişilerin durumu ise Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (BMMYK) ile birlikte değerlendirilmekte ve uygun bulunmaları halinde üçüncü bir ülkeye geçişleri sağlanmaktadır" (Orsam, 2015). Bu sebeple ülkemizde bulunan Suriyeli sığınmacılar yasal düzenlemelerde mülteci değil; "misafir" yahut "geçici koruma altında bulunan Suriyeliler" gibi ifadelerle tanımlanmaktadır (RG, 4.4.2013: 6458).

Ülkeye geldikten sonra resmî birimlerce kayıt altına alınan sığınmacılara sağlanan geçici koruma statüsü, Türkiye'de kalma, geri gönderilmeme ve zorunlu ihtiyaçların giderilmesine yönelik düzenlemeleri içermektedir. Bununla birlikte sığınmacılar için kurulmuş kamplar ve kabul merkezlerinde yaşayanlar için barınma, gıda, eğitim, sağlık ve suya erişim gibi imkânlar temin edilmektedir. Sığınmacıların çoğunluğunu oluşturan ve kabul merkezleri dışında kalanlara ise resmi işlemlerin yapılarak kayıt altına alınmaları şartıyla sağlık hizmetlerine ve ilâç teminine ücretsiz erişim imkânı sunulmaktadır.

Suriye'den Türkiye'ye gerçekleşen sığınmacı hareketliliğinin etkileri açısından, öncelikli olarak bölgeye sınır vilayetlerde yoğunlaşmışken, ilerleyen göç sürecinde, sığınmacıların ülkenin büyük kesimine dağılımları ile ülke genelinde hissedilir tepkilerin ortaya çıktığı ifade edilebilir. Başta demografik değişimler olmak üzere Türkiye genelinde gözlemlenebilir olan bu etkileri toplumsal etkiler, ekonomik etkiler, güvenlik algısı üzerindeki etkiler ve temel ihtiyaçlar/hizmet alımları üzerindeki etkiler biçiminde tasnif etmek mümkündür. Söz konusu etkiler birçok noktada kesişmekte yahut iç içe girebilmektedir. Dolayısıyla ortaya konan değerlendirme alanları ayrı başlıklar altın-

5 Suriyeli sığınmacılara yapılan yardımlara dair ayrıntılı bilgi için bkz. (https://www.afad.gov.tr/upload/Node/2373/files/Suriyeli_Siginmacilara_Yapilan_Yardimlar.pdf).

da toplanmışsa da birbirinden bağımsız ve kopuk olarak anlaşılmalıdır.

a. Kadın Sığınmacılar Ekseninde Gelişen Toplumsal Etkiler

Genel olarak ekonomik ve politik açıdan göz ardı edilemez güce sahip bir toplumsal yapıda farklılıkların tüm taraflardan kaynaklandığı gerçeği bir tarafa bırakılarak kültürel farklılıklardan neşet eden problemler doğrudan azınlıklara mal edilebilir bir yön taşımaktadır. Buradan hareketle, Türkiye'deki Suriyeli sığınmacılarla bir arada yaşama tecrübesinin gerçekleşmekte olduğu mevcut durum içinde yerel halk ile sığınmacılar arasındaki ayrımı öne çıkaran temel unsurların farklı dil, kültür ve yaşam tarzlarından kaynaklanan sorunlar olduğu anlaşılmalıdır. Bu çerçevede yapılan saha araştırmalarında (Orsam, 2015), sığınmacıların yeni yerleşmiş oldukları bölgelerde çok eşlilik vakalarının görünürlük kazanması, buna bağlı olarak boşanmalarda yaşanan artış, kadın ve çocuklara yönelik istismar vakalarının ortaya çıkması, kimi şehirlerde etnik yahut mezhebe dayalı kutuplaşmaların belirginlik kazanması ve çarpık yapılaşma gibi toplumsal etkilerin olgu ve olayların ortaya çıktığı görülmektedir.

Bilindiği gibi Suriye'ye sınır komşusu olan, dolayısıyla sığınmacıların öncelikli olarak yerleştiği Kilis, Şanlıurfa ve Hatay gibi vilayetler, muhafazakâr toplum değerlerinin görece öne çıktığı pratikler sunan bir özellik taşımaktadır. Dolayısıyla toplumsal yapıda ortaya çıkan hızlı dönüşümler ve söz konusu yapıya uyumu sorunlu görülebilecek durumlar çeşitli tepkilerin ortaya çıkmasını anlaşılır kılabilmektedir. Türkiye İstatistik Kurumu verilerine göre (TUİK, 2017), 2016 yılında evlenme hızının en yüksek olduğu iller binde 10,19 ile Kilis, binde 8,78 ile Aksaray ve binde 8,74 ile Şanlıurfa'dır. Benzer şekilde yabancı gelinlerle yapılan evlilikler içerisinde Suriyeli gelinler 6 bin 495 kişi ile (% 28,8) ilk sırada yer almaktadır. Bu istatistiklerin yanında resmi kayıtlara yansımaya (dinî nikâh) yollarla gerçekleştirilen evliliklerin de olduğu dikkate alınır-sa rakamların daha yukarılara taşındığı sonucu çıkarılabilir.

Toplumsal cinsiyete dayalı farklılıkların kriz dönemlerinde belirgin şekilde gözlemlenebilir olması gerçekliğinden hareketle, kamplarda yahut kamp dışında yaşayan sığınmacılar arasında özellikle kadınlara yönelik aile içi şiddetin, erken yaşta evliliklerin ve çok eşlilik vakalarının görece yaygın olduğu anlaşılmalıdır (IASC, 2013:329; Barın, 2015). Dolayısıyla başta sınır vilayetlerinde olmak üzere Türkiye genelinde gerçekleştirilen resmi ve gayri resmi evliliklerin aynı zamanda boşanma oranları üzerinde de önemli bir etkiye sahip olduğu saptanabilir bir gerçeklik olarak öne çıkmaktadır. Bu çerçevede gerçekleştirilen saha araştırmalarında (Orsam, 2015), kadınların eşlerini kaybetme korkusu taşıdıkları ve söz konusu durumun üzerlerinde baskı oluşturduğu ifade edilmektedir. Aynı çalışmada yer verilen bir diğer önemli husus ise Suriyeli sığınmacılarla gerçekleştirilen evliliklerin maddî bir çıkar sağlama aracına dönüşmüş olmasıdır. Buna göre, sığınmacı bir kadınla evlenmek isteyen erkekler söz konusu süreci şekillendirecek kimi araçlara başvurmakta ve değişen miktarlarda ücretler ödemektedir. Diğer taraftan Suriyeli gelinin ailesine de belli miktarda başlık parası verilmektedir. Dolayısıyla evlilik, sığınmacı aile açısından bakıldığında, bir yönüyle

evlenecek kızın daha iyi yaşam standartlarına kavuşması, diğer taraftan ailenin maddi gelir sağlama aracı olarak görülebilmektedir. Öte yandan bu evliliklerin özellikle resmî kayıtlara yansımaya örneklerinde çocuk istismarı olarak değerlendirilebilecek olan “reşit olmayan çocuk evlilikleri”nin gerçekleşmesi gibi sorunlar ortaya çıkabilmektedir.

Görüldüğü üzere, sosyal dokuya etki eden temel eksenin toplumsal cinsiyet bağlamında geliştiği dikkate alındığında, Suriyeli kadın sığınmacılar özelinde değişen Türkiye sosyolojisiyle ilgili ortaya konulacak çalışmaların yakın dönemde önemli tartışma başlıklarından birini oluşturacağı öngörülebilir. Kadın sığınmacılar konusunun tüm boyutlarıyla ele alınabilmesinin araştırmamızın konu ve imkân sınırlarını aşabileceği gerçeğinden hareketle burada özellikle göç bağlamında öne çıkan hususların değerlendirilmesi uygun görülmüştür.

b. Ekonomik Etkiler

Türkiye ekonomisinin Suriyeli sığınmacılar özelinde gelişen seyri, esasen birtakım risk ve fırsatların birlikte değerlendirilmesi gereken bir çerçeve sunmaktadır. Bilindiği üzere sığınmacıların ülkeye kabulü ile gerçekleşen ilk ekonomik gösterge değerlerden biri kira bedellerinde yaşanan artış olmuştur. Bu durum konut sahipleri açısından memnuniyetle karşılanırken, sığınmacıların yoğun olarak tercih ettikleri bölgelerde yerel halk içinde kiracı konumunda bulunan kimseler açısından ekonomik bir zorlanmayı beraberinde getirmiştir. Sığınmacıların gerek sınır illeri gerekse diğer şehirlerde yerleşim alanı olarak düşük kira bedeliyle oturabilecekleri kenar mahalleleri ve konutları tercih ettikleri görülmektedir. Özellikle kira bedellerinin yüksek olduğu bölgelerde birden fazla sığınmacı ailenin aynı evi paylaşma (hane halkı birleşimi) yoluna gittiği bilinmektedir (GKK, 2014). Bu durum konut sahiplerinin kira gelirlerini artırmak amacıyla kaçak yapılaşmaya gitmelerinin önünü açmakla birlikte var olan düzensiz yapılaşma problemini de derinleştirmektedir (Orsam, 2015).

Diğer taraftan, özellikle sınıra yakın illerde görülen bir başka ekonomik etki, genel düzeyde hayat pahalılığının ortaya çıkmasına yol açmıştır. Arz-talep dengesinde nüfus artışına bağlı olarak gelişen talep oranındaki yükseliş, temel gıda maddelerinden başlamak üzere ekonomik değer taşıyan bütün ürün fiyatlarında artışa sebep olmaktadır. Bu sebeple başta Kilis, Şanlıurfa, Hatay ve Gaziantep olmak üzere sığınmacı hareketliliğinin yoğun olarak yaşandığı şehirlerde enflasyon oranlarının Türkiye ortalamasının üzerinde seyrettiği görülmektedir (TUİK, 2013).

Etkisi toplumsal düzeyde görünür olan bir diğer önemli ekonomik problem, istihdam alanında etkisini hissettirmektedir. Özellikle sanayi, tarım, hizmet sektörü ve küçük çaplı ticari işletmelerde çocuk işçiliği şeklinde ortaya çıkan durum, bir taraftan Suriyeli çocuk ve gençlere yönelik yeterli eğitim imkânlarının sağlanamaması, diğer taraftan sığınmacı ailelerin çocuklarını eğitime yönlendirmekten ziyade maddi kazanç sağlayarak hayatı idame ettirme gerekliliğinden kaynaklı zorunlu bir tercih olarak

ortaya çıkmaktadır. Her ne kadar 2013 yılından bu yana başta Milli Eğitim Bakanlığı (MEB) ve Yüksek Öğretim Kurulu (YÖK)'nun koordinasyonu ile önemli birtakım düzenlemelerin gerçekleştirildiği bilinmekteyse de, kampların dışında yaşamakta olan çocuk ve gençlerin yalnızca % 14'ü eğitimlerine devam edebilmektedir (AFAD, 2013). Dolayısıyla sığınmacı ailelerin çocukları, çoğunlukla sokaklarda birtakım ürünler satma yahut çeşitli sektörlerde kayıt dışı ucuz işgücünü sağlama şeklinde görünür birer gerçeklik olarak ortaya çıkmaktadır. ORSAM'ın sığınmacıların Türkiye ekonomisine etkisini saptamaya yönelik ortaya koyduğu saha araştırması sonuçlarına göre (2015), sınır illerinde işini kaybedenlerin % 40 ile %100'ü arasında değişen oranlardaki bölümü "Suriyeliler nedeni ile işini kaybettiğini" düşünmektedir.

Öte yandan Suriyeli sığınmacıların ülke ekonomisine kimi yönleriyle katkıda bulunduğunu kayıtlamak gerekmektedir. Zira gerek Suriye sınırları dahilinde bulunan bölgelere yapılan insanî yardımlar gerekse ülke içinde sığınmacılara tahsis edilen kamplar için sunulan hizmet ve ürünler yerel şirketler kanalıyla temin edilmekte ve ilgili noktalara ulaştırılmaktadır. Bu durum özellikle gıda ve tekstil sektöründe gerçekleşen ülke içi üretimin artmasını ve ihracatın görece canlanmasını beraberinde getirmektedir (TİM, 2017).

Sığınmacıların ülke ekonomisine katma değer oluşturmalarına ilişkin muhtemel bir husus, üst gelir grubuna mensup Suriyeliler'in ticarî bağlantılarını Türkiye üzerinden yeniden inşa etmeleri ile gerçekleşebilecek olumlu etkidir. Zira bu durum, bir taraftan Suriyeli yatırımcılarla ortak şekilde geliştirilecek istihdam fırsatlarının oluşumuna katkı sağlayacak, diğer taraftan Türkiye'de üretilen malların Ortadoğu pazarına görece işlevsel açılımının sağlanmasına yardımcı olabilecektir. Esasen ülkemizde özellikle sığınmacıların yoğun olarak yaşıdığı şehirlerde market, terzi, berber, restoran, ayakkabı ve giyim mağazaları şeklinde görünürlük kazanan küçük ölçekli işletmelerin varlığı, sığınmacıların halihazırda ülke ekonomisine katkı sunmaya başladıklarını kayıtlar niteliktedir. Bununla birlikte TÜİK (2017) verileri dikkate alındığında, makro ekonomik açıdan gerek kayıt dışı istihdamda gerekse ülke genelindeki işsizlik oranlarında gözlemlenen yükselişin Türkiye'deki Suriyeli sığınmacılar dikkate alınmaksızın açıklanamayacağı anlaşılmaktadır.

c. Güvenlik Algısı Üzerindeki Etkiler

Göçe dayalı demografik hareketliliği deneyimleyen ve aynı zamanda sosyo-ekonomik düzeyde çeşitli zorluklar yaşıyan ülkelerin genel olarak sığınmacı yahut göçmenlere karşı olumlu toplumsal tutum geliştirme konusunda zorlanmakta oldukları bilinmektedir. Özellikle toplumsal güvenlik söz konusu edildiğinde, göç ve buna bağlı gelişen nüfus hareketlerinin bir tehdit unsuru olarak değerlendirildiği görülmektedir (Wae-ver, 2008, s. 154-155). Güvenlik eksensiz paradigma gelişiminin belirli bir dinî aidiyet veya etnik kimliği hedef olarak küresel ölçekte alan geliştirmesi, kuşkusuz 11 Eylül saldırıları sonrası medya ve siyaset söylem alanlarının birlikte örüntülenmesiyle yakından ilişkilidir. Bu süreç bir yönüyle korkunun küreselleştirilmesine bağlı olarak

gelişen yabancı yahut öteki düşmanlığının (xenofobia) artması sonucunu doğurmuştur (Korkmaz, 2016, s. 92). Buradan hareketle göç ve sığınmacı/mülteci konusu, güvenlik merkezli konular arasına girerek kontrol ve güvenliği sağlanması gereken alanlar olarak imlenmiştir. Başka bir ifadeyle, küresel anlamda yaygınlık kazanan güvenlik endişesi, göçmenlere yönelik gelişen yeni toplumsal algının görece olumsuz şekillenmesine sebep olmakta, sığınmacıların toplumsal ve bölgesel istikrarı zedeleyeceği, barışı tehdit edeceği ve terör kaynaklarını besleyeceği gibi düşünceleri arttırmaktadır.

Türkiye'deki Suriyeli sığınmacılarla ilgili durum, halihazırda bir ulusal güvenlik konusu olarak değerlendirilebilecek ölçüğe ulaşmamışsa da yapılan saha araştırmaları (Orsam, 2015) ve kamuoyunda yer bulan haberler, yerel halk ile sığınmacılar arasında kimi sorunların yaşandığına, buna bağlı olarak halk arasında artan bir güvenlik kaygısının varlığına işaret etmektedir. Örneğin Gaziantep ve Kahramanmaraş gibi sığınmacıların öncelikli olarak tercih ettikleri sınıra yakın yerleşim bölgelerinde 2014 yılında yaşanan gerginliklere benzer hadiseler yakın dönemde İstanbul başta olmak üzere farklı yerleşim alanlarında da görülmeye başlanmıştır. Bu bağlamda, yerel halk arasında oluşan tedirginliğin provokasyona açık bir yön taşıdığı ve bunun da şiddet içeren kitlesel tepkileri doğurabilecek aktüel bir güvenlik riski oluşturduğu tespit edilebilir. Dolayısıyla bu gibi muhtemel gerilimlerin toplumsal bütünleşme ve entegrasyon açısından önemli bir zorluk doğuracağı açıktır.

Sığınmacıların % 89'unun yerleşim tercihlerinin kamplar dışındaki alanlar (Korkmaz, 2016, s. 98) olduğu ve şehirlerdeki iskan durumunun daha çok kenar mahallelerde yoğunlaştığı dikkate alındığında, entegrasyon/uyum sürecinin bu durumdan olumsuz etkileneceği öngörülebilir. Zira getto yapılanması şeklinde beliren ve sosyal etkileşimden kopuk bir biçimde gelişen dışa kapalı toplumsal yapı içinde, eğitimden görece uzak, düşük gelirli, dışlanmışlık hissini içselleştirmiş biçimde kimlik sorunları yaşayarak büyüyen bir kitlenin varlığı her şeyden önce orta ve uzun vadede yeni güvenlik risk ve sorunlarının ortaya çıkmasına uygun bir zemin hazırlamaktadır.

d. Temel İhtiyaçlar ve Hizmet Alımları Üzerindeki Etkiler

Türkiye'ye Suriye'den gerçekleşen göç sürecinde ele alınması gereken alanlardan biri kuşkusuz sığınmacıların temel ihtiyaçlara ve hizmet alımlarına erişimiyle ilgilidir. Bu çerçevede sağlık ve eğitimle ilgili ihtiyaçların yanında yerel yönetimler tarafından organize edilen belediye hizmetlerinin aktüel süreçte gözden geçirilerek yeniden yapılandırılma gerekliliği ortaya çıkmaktadır.

Bilindiği gibi sığınmacılar için tesis edilmiş olan kamp ve geçici kabul merkezlerinde misafir edilen göçmenlerin temel gereksinimleri düzenli bir şekilde sağlanabilmektedir. Bu bağlamda kamplarda gerekli sağlık ve sosyal hizmet birimleri oluşturulmuş, çocuklar için oyun alanları, TV odaları, banyo ve çamaşırhaneler tesis edilmiş durumdadır (TTB, 2016, s. 10-11).

Diğer taraftan kamp dışında yerleşimi tercih eden sığınmacılar, genellikle şehirlerin varoş mahallerinde, yüksek kira bedelleriyle ve bazen birkaç aile birlikte yaşamak durumunda kalabilmektedir. Sağlık ve hijyen açısından çeşitli yetersizliklerin öne çıktığı kamp dışı yerleşimi zaruri olarak kabullenmiş olan sığınmacılar ancak resmi kayıt yaptırılmaları durumunda devlet hastanelerinden hizmet alabilmektedirler. Orsam tarafından gerçekleştirilen araştırmaya göre (2015), Türkiye'nin sınıra yakın vilayetlerindeki hastanelerden hizmet alanların yaklaşık % 30 ile 40'ını Suriyeli sığınmacılar oluşturmaktadır. Bununla birlikte Suriye'deki çatışmalarda yaralanan ve tedavi altına alınması gereken kişilere verilen sağlık hizmetleri de göz önüne alındığında, ortaya çıkan yoğunluğun gerek ilgili bölge hastanelerinin fiziksel şartları gerekse sağlık personeli sayısı açısından kapasite sorununu gündeme getirmektedir.

Sağlık hizmetleri ile bağlantılı bir diğer önemli mesele, yeni demografik durumla birlikte genel toplum sağlığında görölen olumsuz etkilerdir. Türkiye Tabipler Birliği'nin ortaya koyduğu çalışma verilerine göre (2016, s. 13), sığınmacılar kötü yaşam koşullarına ve yabancı bir ortama gelmelerine bağlı olarak başta tüberküloz, menenjit, bronşit ve pnömoni gibi hastalıklara kolaylıkla maruz kalma riski taşımaktadırlar. Benzer şekilde sığınmacı ailelerin yeni doğan ve küçük yaştaki üyelerinin gerekli aşı dönemlerinin aksamış olmasına bağlı olarak suıeği, difteri, boğmaca, tetanoz gibi hastalıkların görölme olasılığı yüksek seyretmektedir.

Araştırma verileri, ocuk felci gibi Türkiye'de uzun zamandır görölmeyen ve bu sebeple aşıları dahi bulundurulmayan kimi hastalıkların sınır illerinde yeniden görölür hale geldiğini kayıtlamaktadır. Bu ereve de örneğin Gaziantep ilinin istatistiki rakamlara göre 2013 yılında en çok kızamık vakası görölen şehir olarak tespit edildiği belirtilmektedir (Orsam, 2015). Sağlık Bakanlığı'nın bu kapsamda özellikle sınıra yakın şehirlerde 0-5 yaş grubu çocuklara yönelik aşılama kampanyaları düzenlemekte olduğu ve söz konusu riskleri asgari seviyede tutmaya gayret ettiği bilinmektedir.

Temel ihtiyaçlar bağlamında ele alınması gereken, özellikle genç ve ocuk yaşta bulunan sığınmacıların gereksinimlerinden bir diğerisi kuşkusuz eğitimidir. Bilindiği üzere ülkeye pasaportla giriş yapan ve ikamet iznine sahip olan sığınmacı ailelerin çocukları devlet okullarında eğitim alabilmektedir. Bununla birlikte yerel ve uluslararası düzeyde hizmet sunan sivil toplum kuruluşları da gıda ve sağlık hizmetlerinin yanında sığınmacıların ihtiyaç duyduğu eğitim alanında önemli katkılar sunmaktadır (İgam, 2013). Ancak gerek AFAD'ın organizasyonunda gerekse sivil toplum kuruluşlarıncsa sağlanan eğitime yönelik destek faaliyetleri kamp dışında kalan sığınmacı ailelerin çocuklarının yalnızca % 14'üne erişebilmektedir (AFAD, 2013). Bu durumun ortaya çıkışında kuşkusuz sığınmacı ailelerin zihinlerinde sürekli olarak canlı tuttıkları "eve dönüş" düşüncesinin etkisi kadar, göç öncesi ait olunan sosyo-kültürel arka planın entelektüel birikime ne denli sahip olduğuyla da ilişkisi bulunmaktadır. Anlaşılacağı gibi eğitimden uzak seyreden göç süreci başta dil/lisan sorunu olmak üzere toplumsal uyumun gerçekleşmesi önünde orta ve uzun vadede bir dizi engeli beraberinde getirmektedir.

Suriyeli sığınmacıların Türkiye'ye göçüyle birlikte etkilenen bir başka alan, yerel yönetimlerce sağlanan belediye hizmetleridir. Zira yerleşim bölgelerinde oturanların ortak gereksinimleri olan başta imar, ulaşım, su ve kanalizasyon gibi altyapı hizmetleri olmak üzere, temizlik, taşıma, trafik ve kültürel faaliyetlerin icrası belediyelerin yetki ve sorumluluğunda bulunmaktadır. Bununla birlikte yerel yönetimler belde, ilçe veya şehirlerindeki nüfus oranına bağlı olarak devlet bütçesinden pay almaktadırlar. Ancak bir taraftan şehirlerin altyapı imkanlarının göç öncesi duruma göre yapılandırılması, diğer taraftan devam etmekte olan göç sürecinde belediyelerin bütçe desteklerinin sabit kalışı, sunulan kamu hizmetlerine ilişkin saptanabilecek iki yönlü gelişen artı yük durumunu kayıtlamaktadır. Özellikle sınır vilayetlerinde göçle birlikte nüfusta yaşanan artış, mevcut altyapı imkânlarını ve yerel yönetimlerin hizmet sunumlarını zorlayabilecek bir potansiyele erişmiş durumdadır (GKK, 2014).

III. Ötekileşme yahut Uyum

a. Kavramsal Ötekileş(tir)me

İnsanoğlu kavram ve kategorilerden hareketle hükmetmek istediği gerçeği yahut onun temsilini belirli bir düzenlemeye tabi kılar. Kategoriler, bireysel ve kolektif oluşuma ilişkin toplumsal bir sürecin ürünüdürler. Algılama ve davranma yetisini geliştiren de oluşturmuş olduğumuz bu kategorilerdir. Bu bağlamda kategorileştirme, genelleştirme, değer atfetme yahut değersizleştirme insan zihninin birer sürecidir (Schnapper, 2005, s. 154). Buradan hareketle düzen tesisindeki öncelikli işlerden birini kuşkusuz “öteki”nin konumlandırılması, hatta gerekiyorsa “feda edilmesi” oluşturmaktadır. Literatürde “Ego versus Alter” [ötekine karşı ben] olarak görülen söz konusu konumlandırmada varoluş, ancak bir “öteki”nin mevcudiyetiyle anlam kazanabilmektedir (Güvenç: 1998, s. 327). Bu düzen kurulumu insan ve oluşturmaya çalıştığı yaşam formu adına öylesine önemlidir ki, bu durum korkularımız, ümitlerimiz, zevklerimiz, heyecanlarımız ve üzüntülerimiz gibi birçok insani/toplumsal unsurun, düzenin merkezde olduğu bir modeli bizlere dayatıyor oluşundan çıkarılabilmektedir. Her alanda kendisini hissettirmekte olan bu düzen dayatması insan hayatı için bu denli değerli hale gelince, onun için feda edilenler de bir o kadar değerli (değersizleştirilmiş değerli) olarak belirmektedir (Özben, 2011, s. 12).

Göç olgusunun sosyal ve siyasî boyutlarının büyüklüğü öncelikle göç yahut göçmenlere yönelik üretilen kavram ve tanımlamalarla açığa çıkmaktadır. Bunlar kimi zaman yeni çatışma alanları oluştururken kimi zamansa var olan tartışmaların büyümesine, problemlerin sosyal yaşamda tesirinin artmasına sebep olmaktadır. Türkiye'ye göç özelinde, Suriyeli, yabancı, göçmen, mülteci, sığınmacı, vb. kavramlar -özellikle son beş yıl dikkate alındığında- ortalama bir Türkiye vatandaşının zihin dünyasının “öteki” tanımlamasının anahtar kavramlarını açık etmektedir. Ötekinin temsilini üstlenme rolü verilen bu sözcükler, kimlikleri ve dolayısıyla farklılıkları belirginleştiren doğalarıyla bir yönüyle toplumsal yapı içinde sınırlar oluşturulmasının birer aracı, bir yönüyle de göçe ilişkin belirlenen siyasî yönelimlerin gerekçelendirilmesinin formla-

rını oluştururlar.

Esasen Türkiye'ye gç yoluyla yerleşen sığınmacılar, insanî sebepleri ne alan bir sy-lem benimseyen mevcut siyasi iktidarın ortaya koyduğu inisiyatifle ilk olarak "kardeş", "muhacir", "komşu" gibi akrabalık, din ve coğrafya ortaklığını/bağını vurgulayan bir kavramsallaştırmayla tanımlanmıştır. Toplum tarafından da ekseriyetle benimsenen bu tanımlamalar, ilerleyen süreçte yeni etkileşimlerin ve bazen de sorunların ortaya çıkmasına bağlı olarak genel bir "misafir Suriyeliler" kategorisinin sabitlenmesini beraberinde getirmiştir. Sığınmacılara dönük görece sabitlenen bu tanımlama, sığınmacıya bir taraftan meşru bir statü sağlarken aslında hem kalış sresinin sınırlılığını hem de burada bulunuş sebebini sürekli olarak hatırlatma işlevi görmektedir. Dolayısıyla, Türkiye'ye zorunlu olarak gelen göçmenlerin temel motivasyonunun "misafir" olarak buldukları ülkede –"ev sahibi"nin kurallarına uyma gerekliliğinin farkında olarak- belirli bir süre için kalacakları, kendi ülkelerinde güvenliğin tesis edilmesinden sonra geleceklerini orada kurmaları gerektiği düşüncesine dayanmakta olduğu bilinmektedir. Bununla birlikte sığınmacıların istihdam alanlarında görünürlük kazanmalarına bağlı olarak henüz kullanıma giren "Suriyeli işçi" tanımlaması da buldukları bölgelerde üstlenecekleri fonksiyona indirgenmiş işlevsel değeri işaret etmektedir. Öte taraftan kültürel bir dönüşüm süreci olarak göçmenlik, zaten kişinin mensubu olduğu toplumun norm ve değerlerinin yeni toplumda kabul görmediği hatta yer yer dışlandığının anlaşılmasına bağlı olarak -zorunlu bir biçimde- kuşanılmak durumunda kalınan sabit bir statüyü işaret etmektedir (Outhwaite, 2008, s. 314).

Göçmenlere yönelik toplumsal algı oluşumunda istatistiksel veriler ve bunların sunuluş-kullanılış biçimine bağlı olarak geliştirilen maniplasyonlar kuşkusuz birtakım sonuçlar doğurmaktadır. Zira istatistikler "yabancıların istilası"na karşı gelişen düşmanlıkların önemli bilgi yahut rasyonalizasyon kaynaklarını oluşurmaktadır (Kastoryano, 2000, s. 34). Bu erevede Suriyeli aileler ve yerli aileler arasındaki doğum oranları farklılığına vurgu yapan kimi araştırmalar, genel toplum değerlerini ve aradaki farklılıkları vurgulamaktadır. Buradan hareketle göçmen ailelerinin görece byklğu ve -manipülatif bir söylemle- kimi çokeşlilik örnekleri bir araya getirilerek bu yapının ilkel/arkaik değerleri temsil ettiği, göçmen ailesi başına düşen ocuk sayısından hareketle de toplumda bir "i istila" kaygısı güçlendirilmektedir. Genel olarak, güvenlik kaygıları merkeze alınarak girişilen araştırmalarda ortaya konan yabancıya yönelik endişe, korku ve tedirginliklerle ilintili olarak kurgulanan bu bakış açısı, toplumsal pratikte Suriyeli sığınmacıların tekileşmesini sağlayan söylem alanlarını aktive etmektedir. Zira özellikle medya aracılığıyla söz konusu söylemlerin günlük yaşama dahil oluşu, halkın konuyla ilgili hassasiyetlerinin belirginleşmesine, farklılıklara işaret eden alanların ayrışmasına ve nihayetinde olumsuz düşüncelerin yaygınlık kazanmasına sebep olmaktadır. Tüm bu sınıflama ve ayrıma dayalı kategoriler farklı düzlemlerde kamusal söylemlere eklenmekte; böylece birey, grup ve ulus ölçeğinde kimlik ayrışmalarını pekiştirici bir rol üstlenmektedir.

Suriyeli sığınmacıların Türkiye'de artık kalıcı oldukları yönünde değerlendirmele-

rin yapılmasına bağlı olarak gelişen yeni söylem alanlarının belirlenebilmesi adına kamusal tartışmalarda kullanılan “Suriyeli misafir kardeşlerimiz” tanımlamasından “Suriyeli göçmenler” yahut “Suriyeli sığınmacılar” şeklinde bir geçiş yapıldığını tespit etmek gerekmektedir. Görüldüğü üzere ifadelerde ortak olarak yer verilen “Suriyeli” ön eki, hâkim toplumsal yapıyla aradaki mesafeyi yahut diğer bir ifadeyle “Biz”den ayrı oluşu ve “öteki”ni pekiştiren bir belirlenim sunmaktadır. İlerleyen süreç, toplumsal direnç yahut kabul mekanizmalarının ne şekilde işlevselleşeceğine bağlı olarak bu kavram üretimlerine “Suriyeli hemşehrilerimiz” türünden tanımlamaların dahil olup olmayacağını gösterecektir. Esasen göçmenlere yönelik söz kullanım dağarcığında gerçekleşen evrim Türkiye’nin fiilen göç alan bir ülke oluşunu kayıtlamakta ve zaten tarih boyunca sürdürdüğü çok kültürlü yapısının yeni göç dalgasıyla gerçekleşecek bir imkân alanına dönüşümünü mümkün kılacak bir potansiyel sunmaktadır.

b.Mekânsal Ötekileş(tir)me

Genel itibariyle göç alan ülkelerde “yabancı” olarak tanımlanan insanların yerleşim alanları niteliğinde öne çıkan banliyö, getto ve etnik adacık türündeki mekânlar, işsizlik ve yoksulluğun ülke ortalamasından görece fazla olduğu, kültür ve kuşak çatışmalarının yaygınlık kazandığı, ulusal kurumlar ile cemaat kurumları, sivil toplum ile güvenlik güçleri arasında çatışmanın hakim olduğu yerler olarak değerlendirilmektedir. Türkiye’de dekimi kent merkezlerine (İstanbul/Aksaray örneği) yabancılar/göçmenler yerleşmekte ve onların yerleşimlerindeki yoğunlaşma ile bu alanlar etnik kolonilerin oluşmasına sebep olmaktadır. Bu kavram bir yerde oturanların hem milliyetini hem de toplumsal durumlarını ortaya koymaktadır (Heckmann, 1981, s. 48).

Bununla birlikte yaşanan kimi dışlayıcı eylemler göçmenleri kendi yapısal bütünlüklerini koruma ve haklarını talep etme noktasında “azınlık cemaati” şeklinde bir kapalılığa itmektir. Söz konusu kapalılık, dışlayıcı unsur olarak görülen egemen toplumsal yapıya karşı gizil bir kitle agresyonu (Balcıoğlu, 2007, s. 56) doğurabilme tehlikesi taşımaktadır. Dolayısıyla karşılıklı olarak belirlenen sınırların yukarıda sözü edilen gerilimleri artırmakta ve var olan yerleşik kurumsal yapıya güvensizliği doğurmaktadır olduğu ifade edilebilir. Siyasî anlamda söz konusu olgu bir bağlılık sorunu olarak ele alınabilirken, bireyler açısından bu durum bir direniş, varoluş aracına dönüşen farklılığın ortaya konulması şeklinde tezahür etmektedir.

İçinde buldukları “yabancı” toplumda eriyip kaybolmamak ve kendi ülkelerindeki toplumsal yapıyı belirli bir bölgede toplanarak -ithal etme yoluyla- “kendi memleketlerindeki gibi” yaşayabilme amacı mekânsal düzeyde yoğunlaşmayı yahut getto yerleşimlerini ortaya çıkarmaktadır. Diğer taraftan bu süreç kimliğin korunmasında bir teminat oluşturmaktadır. Zira söz konusu yapılanma, dışarıdaki halkla teması asgari düzeye indirgemekle birlikte etnik ve kültürel kimliğin korunaklı bir yaşam pratiğine dönüşebilme imkânını sunmaktadır. Bu yönüyle bakıldığında, ötekileştirme formülasyonunda yer alan biz ve onlar ayırımında kullanılan temel kriterlerden biri olan (Moses, 2006, s. 177) kültürel farklılıkların korunumu, başka bir deyişle Türk toplum

'biz'ine dahil olmayış, asimilasyona karşı direngen bir toplumsal psikoloji örüntülemekte, bu da çeşitli alanlarda sürekli yenilenebilen bir gerilimin varlık kazanmasına yol açabilmektedir.

Bu algının oluşumunda Suriyeli göçmenlerin Türkiye'deki isknının kuşkusuz önemli bir yeri bulunmaktadır. Bilindiği gibi g hareketliliğinin başladığı ilk dönemlerde yerleşimciler çadır ve konteynir kentlerde iskan edilmişken, ilerleyen süreçte özellikle kayıt dışı istihdam alanlarına görece kolay intibakin sağlandığı büyükşehirlerle geçişler başlamıştır. Söz konusu geçiş ise g öncesi yahut sürecinde korunan komşuluk ve akrabalık bağlarının yönlendirici etkisi ile belirli bölgelerde yoğunlaşmalar biçiminde gerçekleşmiştir. Dolayısıyla halihazırda süregelen bu iskan yapılanmalarının dışarıya görece kapalı bir özellikte seyretmekte ve mevcut toplumla etkileşimi minimum seviyeye indirmekte olduğu, diğer taraftan oluşturulan homojen -köken kimliği açısından- kültürel yapıyı birbirine daha fazla yakınlaştırmakta olduğu saptanabilir. Benzer Şekilde bu yerleşim alanlarının zamanla göçmenlerin kendi kültür ve kimlik pratiklerini görece rahat uygulama imknları sunan bölgeler (gettolar) haline gelecek oldukları öngörülebilir bir durumdur.

Bu türden yerleşim örneklerinin gelişimi bir bakıma toplumsal uyumun gerçekleşme imkânlarını kısıtlıyacak ve gettolaşmayı beraberinde getirecektir. Bu da toplumsal ve siyasi karar alıcıların Őimdiden konuyla ilgili düzenleyici politikalar geliştirmelerini zorunlu kılan bir husus olarak ortada durmaktadır. Zira sözü edilen gettolaşma, ilerleyen dönemde süreğen genişlemeye dayalı bir biçimde gerçekleşen mekânsal yoğunlaşmayı arttıracak ve toplumsal anlamda farklılıkların keskinleşmesine dayalı olarak gelişmesi muhtemel olumsuzluklara zemin hazırlayabilecektir. Başka bir deyişle, toplumda göçmenlere yönelik oluşan söz dağarcığına dayalı teorik ötekileştirmeye dönük genel algı, yapısal bir bütün olarak "dışlanmışlar" topluluğunu yerleşmiş oldukları bölge ve burada oluşturulan sosyal ağlara fazlasıyla önem atfetmeye itecektir. Böylece toplumsal uyumu gerçekleştir(e)memenin adeta mevzileri haline gelebilecek getto yapılanmaları, toplumsal bir dışlanmışlığın fiziksel meknları ve dışlanmanın srekliiliğinin pekiştirildiği alanlar olarak öne çıkabilecektir.

Dolayısıyla yukarıda ifade edilen sosyal gerçeklik ve tespitlerden hareketle Türkiye'de yaşayan ve halihazırda ülkelerine dönme gündemi -henüz- bulunmayan Suriyeli sığınmacılara yönelik ihtiyaç duyulan iskan, istihdam, eğitim, sağlık vb. dzenlemelelerin orta ve uzun vadeli olarak yapılandırılması gerekliliği açıktır.

Sonuç ve neriler

Suriyeli sığınmacılar Türkiye sosyolojisinde görece sabit bir gerçeklik olarak anlam kazanmaktadır. Dolayısıyla toplumsal, ekonomik, siyasi ve güvenlik algısı açısından çeşitli etki alanlarına sahip olan söz konusu *de facto* duruma yönelik yalnızca temel

insanî ihtiyaçlar üzerinden geliştirilecek politikaların yeterli olamayacağıın kayıtlanması gerekmektedir. Buradan hareketle, toplumun tüm bileşenlerinin eşit paydaşlar olarak süreçte etkin olarak yer alacağı bir uyum (entegrasyon) anlayışının geliştirilmesi gerekmektedir. Halihazırda siyasî karar alıcıların etkin bir toplumsal uyum çerçevesi oluşturma yönünde ortaya koydukları gayretlere katkı sunması açısından şu önerilere yer verilebilir:

I. Toplumsal uyum/entegrasyon söylem alanı ve politikaları, -tek taraflı olarak yalnızca sığınmacıların çabasıyla hâkim sosyo-kültürel yapıya eklenilebileceğini öngören bir dil ve anlayıştan uzak bir biçimde kurgulanmalıdır. Zira uyum, hâkim kültürün kuşatıcılığı ve baskınlığı paradigmasından sıyrılarak eşit haklar temelinde ortak yaşamın imkânını bulma çabası olarak anlaşılmalıdır.

II. Başta sınır vilayetleri olmak üzere ülke genelinde sığınmacılara ilişkin gelişen olumsuz algının giderilmesine yönelik girişimlerde bulunulmalıdır. Söz konusu algının temelinde dil ve kültür farklılığına dayalı olarak gelişen diyalog sorununun belirleyici olduğu anlaşılmaktadır. Dolayısıyla bu algının dönüşümü adına öncelikle ortak dil/lisan alanına geçişin sağlanması zorunluluğundan hareketle, sığınmacılara yönelik Türkçe öğretiminin azami seviyede yaygınlaştırılması gerekmektedir. Bunun yanında eğitim kurumlarımızda ve özel eğitim kurumlarında isteyen öğrenci yahut ebeveynlerin katılabilecekleri Arapça dil eğitiminin gerçekleştirilmesi için düzenlemelere yer verilmelidir.

III. Sığınmacıların ülke ekonomisine olumsuz etkide bulduklarına yönelik toplumda yer bulan yaygın kanaatin değiştirilmesine dönük olarak, pratik düzlemde sığınmacıların sahip oldukları entelektüel birikime dayalı bir biçimde uygun istihdam alanlarına yönelebilmelerini sağlayacak düzenlemelerin gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Bu aynı zamanda kayıt dışı istihdam, ucuz işgücü ve çocuk işçiliği gibi suistimale açık alanlar üzerinde önemli bir sınırlayıcı etkiye de sahip olacaktır.

IV. Sığınmacıların ülke içindeki ikamet alanlarını düzenleyen bir iskân politikası geliştirilerek yerleşim kümelenmelerinin önüne geçilmeli ve yerel halk ile daha fazla temasın sağlanabileceği mekânsal düzlemler oluşturulmalıdır. Zira süregelen süreçte sığınmacıların dışa kapalı olarak gelişen getto yahut kültür adası biçimindeki yapılanmaları tercih ettikleri, bunun da toplumsal uyumun sağlanabilmesinin önünde son derece büyük bir engel oluşturduğu bilinmektedir.

V. Yukarıdaki somut adımlara ek olarak Türkiye toplumunun sahip olduğu misafirperverlik, yardımlaşma, komşuluk, merhamet gibi manevî temaları konu alan yayınların uygun medya enstrümanları aracılığıyla işlevsel olarak kullanımının devamlılığının sağlanması sosyal psikolojinin iyileştirilmesi açısından yapıcı bir hamle olacaktır.

Kaynakça

- Balcioğlu, İ. (2007). Sosyal ve Psikolojik Açıdan Göç. İstanbul: Elit Kültür Yayınları.
- Barın, H. (2015). Türkiye'deki Suriyeli Kadınların Toplumsal Bağlamda Yaşadıkları Sorunlar ve Çözüm Önerileri, *Göç Araştırmaları Dergisi*, 1(2), s.10-56.
- Bilgin, N. (1994). İnsan İlişkileri ve Kimlik. İstanbul: Sistem Yayınları.
- Faist, T. (2003). Uluslararası Göç ve Ulus Aşırı Toplumsal Alanlar. Çev. Gündoğan, A. Z. İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Durkheim, E. (1986). *İntihar-Toplumbilimsel İnceleme*. Çev. Ozankaya, Ö. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- GKK-Gaziantep Kent Konseyi, (2014). Gaziantep'te Yaşayan Suriyeli Misafirlere İlişkin Rapor, Sorunlar ve Çözüm Önerileri <http://www.gaziantepkentkonseyi.org.tr/dosyalar/GAZIANTEP%20KENT%20KONSEYI%20%20SURIYE%20RAPORU.pdf> (15 Ocak 2017).
- Güvenç, B. (1998). Türkiye'de ve Almanya'da Türk Olmak. Was ist ein Deutscher? Was ist ein Türke? Alman Olmak Nedir? Türk Olmak Nedir?, Uluslararası Türk-Alman Sempozyumu Bildirileri Kitabı, Hamburg: Körber-Stiftung.
- Fitzpatrick, J. P. (1966). The Importance of Community in the Process of Immigrant Assimilation, *International Migration Review*, 1(1), Fall.
- Gordon, M. M. (1964). Assimilation in American Life: The Role of Race, Religion and National Origins. New York: Oxford University Press.
- Heckmann, F. (1981). Die Bundesrepublik: Ein Einwanderungsland? Zur Soziologie der Gastarbeitervölkerungals Einwanderer Minoritat. Stuttgart: Klett-Cotta.
- IASC, Gender-Based Violence Area of Responsibility, (2015). S. 329. https://gbvguidelines.org/wp-content/uploads/2015/09/2015-IASC-Gender-based-Violence-Guidelines_lo-res.pdf (28 Eylül 2016).
- İgam-İltica ve Göç Araştırmaları Merkezi, (2013). Sivil Toplum Örgütlerinin Türkiye'deki Suriyeli Mülteciler İçin Yaptıkları Çalışmalar ile İlgili Rapor. Ankara: Anıl Matbaa.
- Kamali, M. (2004). Immigrant Family Businesses and Social Integration, *Migration and Labour in Europe-Views from Turkey and Sweden*. Ed. Zeybekoğlu, E. ve Johanson, B. İstanbul:Şefik Matbaası.
- Karakaya, E., Coşkun, A. M., Özerdoğan, N., Yakıt, E. (2017). Suriyeli Mülteci Kadınların Doğurganlık Özellikleri ve Etkileyen Faktörler: Kalitatif Bir Çalışma, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*. 10 (48), s.417-428.
- Kastoryano, R. (2000). Kimlik Pazarlığı, Fransa ve Almanya'da Devlet ve Göçmen İlişkileri. Çev. Berktaş, A. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Kızılcılık, S. ve Erdem, Y. (1996). Açıklamalı Sosyoloji Sözlüğü. İzmir: Saray Kitabevi.
- Korkmaz, A. (2016). Suriyeli Sığınmacılardan Kaynaklanan Sorunlar ve Çözüm Önerileri, *Akademik Hassasiyetler*. 3(6), s.83-116.
- Lee, E. S. (1966). *A Theory of Migration, Demography*. 3 (1). <http://www.cedir.fr/cedir2/wp-content/uploads/2012/07/LEE-A-theory-of-migration.pdf> (12.03.2017).
- Lockwood, D. (1964). Social Integration and System Integration: *Explorations in Social Change*. Ed. Zollschan, G.K., Hirsch, W. London:Routledge.
- Marshall, G. (1999). *Sosyoloji Sözlüğü*. Çev. Akınhay, O., Kömürcü, D. Ankara: Bilim ve Sa-

nat Yayınları.

- Moses, J. W. (2006). *International Migration: Globalization's Last Frontier*. New York: Zed Books.
- ORSAM-Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi. (2015). Suriyeli Sığınmacıların Türkiye'ye Etkileri, http://www.orsam.org.tr/eski/tr/trUploads/Yazilar/Dosyalar/201518_rapor195tur.pdf (30 Aralık 2016).
- Outhwaite, W. (2008). *Modern Toplumsal Düşünce Sözlüğü*. Çev. Pekdemir, M. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Özben, M. (2011). *Kirlilik Kavramı ve Aleviliğin Asimilasyonu*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Özmen, N. (2012). *Çokkültürlü Toplumda Sosyal Entegrasyon ve Din*, İstanbul: Çamlıca Yayınları.
- Parsons, T. (1954). *Essays in Sociological Theory*. New York: MacMillan Publishing.
- Schnapper, D. (2005). *Sosyoloji Düşüncesinin Özünde Öteki ile İlişki*. Çev. Sönmezay, A. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Suiyeli Sığınmacılara Yapılan Yardımlar, AFAD (2017), https://www.afad.gov.tr/upload/Node/2373/files/Suriyeli_Siginmacilara_Yapilan_Yardimlar.pdf (3 Mart 2017).
- Şahin, B. (2010). *Almanyadaki Türkler*. Ankara: Phoenix Yayınevi.
- T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, *Türkiye Göç Raporu*, (2016). http://www.goc.gov.tr/files/files/2016_goc_raporu_.pdf (13 Ocak 2017).
- TİM, (2017). *Türkiye İhracatçılar Meclisi Raporu*. <http://www.tim.org.tr/tr/ihracat-rakamlari.html> (10 Şubat 2017).
- Toksöz, G. (2006). *Uluslararası Emek Göçü*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- TTB-Türkiye Tabipler Birliği, (2016). *Savaş, Göç ve Sağlık*. Ankara: Türkiye Tabipler Birliği Yayınları.
- Türkiye İstatistik Kurumu, (2017). *Evlenme ve Boşanma İstatistikleri, 2016*. <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=24642> (29 Mart 2017).
- Waever, O. (2008). *Toplumsal Güvenliğin Değişen Gündemi, Uluslararası İlişkiler*, 5(18), s.154-160.
- Warner, W.L. ve Srole, L. (1945). *The Social Systems of American Ethnic Groups*. New Haven: Yale University Press.
- Weber, M. (1970). *Essays in Sociology*. Çev. Hans, G. London: Routledge.
- Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu, Resmi Gazete, (2013). <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2013/04/20130411-2.htm> (22 Aralık 2016)
- Yalçın, C. (2004). *Göç Sosyolojisi*, Ankara: Anı Yayıncılık.

